

Історія

УДК 327(479.24:575.1)"1991/2000"

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.21359292>

**Азербайджано-узбекистанські відносини в умовах трансформації
пострадянського простору (кінець XX – початок XXI ст.)**

Сіромський Руслан Богданович

декан історичного факультету

Львівського національного університету

імені Івана Франка, доктор історичних наук,

професор, Львів, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-6744-6379>

Скорич Лілія Василівна

доцент кафедри історії Національної академії

сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного,

кандидат історичних наук, доцент, Львів, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-3162-517X>

Прийнято: 18.05.2026 | Опубліковано: 30.05.2026

***Анотація:** У статті досліджено азербайджано-узбекистанські відносини в умовах трансформації пострадянського простору наприкінці XX – на початку XXI ст. Проаналізовано особливості їх формування, визначено, що основою розвитку відносин стали спільний радянський історичний досвід, геополітичне розташування, прагнення до зміцнення суверенітету та пошуку нових моделей міжнародного партнерства. Особливу увагу приділено*

політичним контактам між керівництвом двох держав та ролі міждержавних домовленостей у формуванні стратегічного діалогу. Доведено, що взаємодія Азербайджану й Узбекистану розвивалася під впливом складних процесів становлення пострадянської системи міжнародних відносин. Розглянуто вплив внутрішньополітичних чинників, зокрема економічних реформ та безпекових викликів на характер двостороннього співробітництва. Показано, що фактор спільної культурно-цивілізаційної спадщини відіграв важливу роль у зміцненні політичного діалогу, хоча розвиток двосторонніх відносин відбувався нерівномірно та залежав від зміни зовнішньополітичних пріоритетів обох держав. Наголошено, що політична стабільність і прагнення до економічної модернізації стали важливими передумовами розвитку двосторонніх зв'язків. Зроблено висновок про те, що азербайджано-узбекистанські відносини наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. пройшли складний етап становлення в умовах глибоких політичних і геополітичних трансформацій пострадянського простору, а розвиток двостороннього партнерства визначався поєднанням спільного історичного досвіду, стратегічних інтересів та прагненням обох держав зміцнити власну незалежність. Доведено, що політична взаємодія, економічна співпраця та культурно-гуманітарні зв'язки стали основними напрямками формування стабільного партнерства між державами. Водночас зазначено, що характер відносин залежав від змін міжнародної ситуації, регіональних безпекових викликів та зовнішньополітичних пріоритетів обох країн.

Ключові слова: Азербайджан, Узбекистан, азербайджано-узбекистанські відносини, пострадянський простір, дипломатія, стратегічне партнерство, геополітика, Південний Кавказ.

**Azerbaijani–Uzbek relations in the context
of post-soviet transformation (late 20th – early 21st century)**

Ruslan Syromskyi

Dean of the Faculty of History
Ivan Franko National University of Lviv,
Doctor of Historical Sciences, Professor,
Lviv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-6744-6379>

Liliia Skorych

Associate Professor of the Department of History
Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy,
Candidate of Historical Sciences,
Associate Professor, Lviv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-3162-517X>

Abstract: *The article examines Azerbaijani–Uzbek relations in the context of post-Soviet transformation during the late 20th and early 21st centuries. The formation of bilateral relations is analyzed, and it is determined that their development was based on a shared Soviet historical legacy, geopolitical positioning, aspirations to strengthen sovereignty, and the search for new models of international cooperation. Particular attention is paid to political contacts between the leadership of both states and the role of interstate agreements in shaping a strategic dialogue. It is demonstrated that Azerbaijani–Uzbek interaction evolved under the influence of complex processes of establishing a new post-Soviet international system. The impact of domestic political factors, including economic reforms and security challenges, on the nature of bilateral cooperation is also*

considered. It is shown that a shared cultural and civilizational heritage played an important role in strengthening political dialogue, although bilateral relations developed unevenly and depended on changes in the foreign policy priorities of both countries. It is emphasized that political stability and economic modernization were key prerequisites for strengthening bilateral ties. It is concluded that Azerbaijani–Uzbek relations in the late 20th and early 21st centuries passed through a complex stage of formation amid profound political and geopolitical transformations in the post-Soviet space, while their development was shaped by a combination of shared historical experience, strategic interests, and the desire of both states to consolidate their independence. It is demonstrated that political interaction, economic cooperation, and cultural-humanitarian ties became the main pillars of stable partnership between the two countries. At the same time, the nature of relations depended on changes in the international environment, regional security challenges, and the foreign policy priorities of both states.

Keywords: Azerbaijan, Uzbekistan, Azerbaijani–Uzbek relations, post-Soviet space, diplomacy, strategic partnership, geopolitics, South Caucasus.

Постановка проблеми

Для розуміння процесів формування нової системи міжнародних відносин у Центральній Азії та Південному Кавказі важливе усвідомлення рівня міждержавних зв'язків Азербайджану та Узбекистану. Після розпаду СРСР обидві держави опинилися в умовах глибокої політичної та економічної трансформації, що зумовило необхідність пошуку нових моделей зовнішньополітичної взаємодії та стратегічного партнерства. Спільний історичний досвід у складі СРСР вплинув на формування початкової основи двосторонніх відносин, а геополітичне розташування обох держав визначило їхню роль у регіональних військово-політичних процесах. Водночас становлення незалежності супроводжувалося переорієнтацією

зовнішньополітичних пріоритетів та формуванням нових механізмів міжнародної співпраці. У цих умовах азербайджано-узбекистанські відносини набули особливого значення як приклад адаптації пострадянських держав до нових глобальних викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

В українській та зарубіжній науковій літературі спостерігаємо певну фрагментарність у вивченні азербайджано-узбекистанських відносин, оскільки більшість досліджень зосереджені або ж на загальнотюркському контексті, або на ширших регіональних військово-політичних процесах Центральної Азії та Південного Кавказу. Недостатньо розробленими залишаються питання системної еволюції двосторонніх відносин, їхньої внутрішньої динаміки та взаємозв'язку політичних, економічних і гуманітарних чинників. Все ж, з-поміж наукових студій, дотичних до предмету дослідження, варто виокремити дослідження М. Тагієвої [1], А. Гасанова [9], Ф. Аділова [3], Ю. Бабанли [7], Ш. Файзієва [17], Р. Абдуллаєва [2], А. Ісломова [13], Ш. Мірзійоева [15], І. Карабаєва [14], Н. Холматова [18], Р. Асадова [6].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми.

У низці наукових праць здебільшого акцентується увага на спільному історико-культурному підґрунті взаємин Азербайджану та Узбекистану, що розглядається як один із важливих чинників їхнього зближення в політичній та гуманітарній сферах, однак недостатньо сфокусовано увагу на особливостях еволюції двосторонніх відносин у динаміці пострадянської трансформації, механізмах їх інституціалізації, а також на взаємодії політичних, економічних і безпекових чинників, що визначали реальний зміст співпраці між державами.

Мета статті. Метою статті є комплексний аналіз становлення та розвитку азербайджано-узбекистанських відносин у контексті трансформації

пострадянського простору наприкінці XX – на початку XXI ст., з'ясування ключових етапів їх еволюції та визначення основних політичних, економічних і геополітичних чинників, що впливали на формування двостороннього партнерства.

Формулювання цілей статті. Передбачається визначити основні етапи формування азербайджано-узбекистанського політичного діалогу, охарактеризувати вплив спільного історичного досвіду та геополітичних чинників на розвиток співпраці, а також дослідити роль політичних, економічних і культурно-гуманітарних зв'язків у процесі становлення партнерських відносин між двома державами.

Виклад основного матеріалу.

Азербайджано-узбекистанські відносини – важливий елемент формування нової системи міжнародних зв'язків у 1990-х рр. Їх становлення відбувалося в умовах глибоких політичних, економічних і соціальних трансформацій, що супроводжували розпад СРСР. Обидві держави опинилися перед необхідністю визначення власних зовнішньополітичних пріоритетів і пошуку ефективних моделей співпраці. Важливу роль у цьому процесі відіграв спільний історичний досвід перебування у складі єдиної держави. «Взаємовідносини між Азербайджанською Республікою та Республікою Узбекистан, що спираються на історичне коріння та релігійно-культурну спадщину, піднялися на рівень стратегічного партнерства, – зазначала М. Тагієва. – Кожна з двох держав є носієм давньої тюркської культури, і протягом століть ці взаємовідносини збагачувалися на основі схожого географічного, політичного та соціального середовища. Ця спільна культурна спадщина є одним із важливих пріоритетів у розвитку взаємовідносин між Азербайджаном та Узбекистаном. Після розпаду Радянського Союзу у 1991 році Азербайджан і Узбекистан здобули незалежність та почали будувати свою суверенну політику» [1, р. 212].

Дипломатичні відносини між країнами встановлені 2 жовтня 1995 р. «Відтоді двосторонній діалог, послідовно розвиваючись у дусі взаємної поваги та довіри, був піднесений до найвищого рівня стратегічного партнерства й союзництва. Теплий і довірливий характер відносинам надають особисті та особливо довірчі взаємини між лідерами двох держав.», – відзначали представники Республіки Узбекистан [16].

У серпні 1996 р. розпочало роботу посольство Азербайджанської Республіки в Узбекистані, а в липні 1998 р. відкрито посольство Узбекистану в Азербайджанській Республіці [17]. Надалі, на думку А. Ісломова, «багатогранне узбецько-азербайджанське стратегічне партнерство ґрунтується на формуванні правових основ, геополітичної ідентичності, торговельно-економічних постулатів і орієнтації на участь у великомасштабних інфраструктурних проєктах, а також у культурно-гуманітарних аспектах» [13].

Відзначимо, що у контексті розвитку азербайджано-узбекистанських відносин важливе значення мала взаємна політична підтримка та її вплив на регіональні процеси Південного Кавказу. Р. Байрамлі з цього приводу зазначала: «У свою чергу Південний Кавказ залишається зоною складного постконфліктного врегулювання, в якій Азербайджан відіграє ключову роль. Підтримка з боку Узбекистану – країни, яка не залучена до локальних конфліктів, але має високий міжнародний авторитет, – зміцнює дипломатичні позиції Баку і слугує сигналом на користь політичного балансу та незалежного курсу» [8].

Перший офіційний візит Президента Республіки Узбекистан Іслама Карімова до Азербайджану відбувся 26-27 травня 1996 р. Держави підписали пакет документів, серед яких – Угода про дружбу та співпрацю [12]. У документі наголошено, що Високі Договірні Сторони:

– розвивають свої відносини як дружні держави, у взаємних відносинах керуватимуться принципами суверенної рівності, незастосування сили або загрози силою, мирного врегулювання спорів, непорушності кордонів, територіальної цілісності, невтручання у внутрішні справи, поваги до прав і основних свобод людини, рівноправності і взаємовигідного співробітництва, сумлінного виконання міжнародних зобов’язань [12];

– зобов’язуються не допускати, щоб їхні території використовувалися ким би то не було з метою здійснення ворожої діяльності проти іншої сторони [12];

– підтверджують, що загальна безпека є неподільною і будуть послідовно здійснювати партнерство у цій галузі, активно сприяти зміцненню миру, довіри і безпеки на двосторонній і багатосторонній основі (здійснюватимуть діяльність з метою мирного врегулювання конфліктів на основі поваги і дотримання суверенітету і територіальної цілісності держав, недоторканності їхніх кордонів) [12];

– будуть розширювати співробітництво і контакти в рамках міжнародних організацій, проводити консультації для узгодження своїх позицій з питань, що становлять взаємний інтерес, ґрунтуючись на повазі і дотриманні законів і правил, що діють в обох державах [12];

– будуть всебічно сприяти розширенню контактів між своїми громадянами, державними і громадськими організаціями та об’єднаннями, органами самоврядування [12];

– забезпечать сприятливі умови для розвитку взаємовигідного двостороннього економічного співробітництва (вживатимуть відповідних заходів для вдосконалення і наближення до норм і практики світового ринку механізму своїх економічних і торговельних відносин, включаючи надання одна одній режиму найбільшого сприяння або національного режиму) [12];

– будуть розвивати відносини у сфері освіти і заохочувати співробітництво між різними навчальними закладами, зокрема шляхом обміну учнями, студентами, аспірантами і стажерами (розроблять механізм взаємного визнання еквівалентності свідоцтв, атестатів, дипломів про освіту, вчених ступенів і вчених звань) тощо [12].

Поступово двосторонні контакти інтенсифікувалися. Зокрема, 20–21 жовтня 1996 р. Президент Азербайджан Гейдар Алієв здійснив робочий візит до Узбекистан для участі у четвертому саміті глав держав тюркомовних країн [11] та святкування з нагоди 660-річного ювілею видатного державного діяча Аміра Теймура [5]. Водночас, 18-19 червня 1997 р. відбувся його перший офіційний візит до Узбекистану. «Офіційний візит Президента Азербайджан Гейдар Алієв до Узбекистан можна охарактеризувати як новий етап у розвитку двосторонніх відносин, – констатували дипломати. – Як і в Баку, у Ташкенті також було підписано 19 документів. Серед них – важлива угода про подальший розвиток співробітництва, зміцнення дружби та партнерства між Азербайджаном і Узбекистаном. Ці документи створили потужну фундаментальну договірно-правову основу для успішної співпраці між двома країнами» [5].

У своєму виступі на церемонії підписання документів Президент Азербайджану Гейдар Алієв зазначив: «Ми в Азербайджані прагнемо встановлення з Узбекистаном надійних партнерських відносин і зробимо все для наявності цих відносин, для їх розвитку та зміцнення» [5]. Президент Узбекистану, у свою чергу, підкреслив, що відносини між країнами матимуть характер саме стратегічного співробітництва. Також під час зустрічі президентів обох держав було обговорено питання, що становлять взаємний інтерес, та відбувся обмін думками щодо різних аспектів співпраці [5].

Важливим етапом розвитку азербайджано-узбекистанських відносин у другій половині 1990-х рр. стало активізування політичних контактів на

найвищому рівні, що засвідчило прагнення сторін до поглиблення двостороннього діалогу. 9 серпня 1998 року Президент Азербайджану Гейдар Алієв знову зустрівся з Президентом Узбекистану в Ялті на заході, присвяченому 60-річчю Президента України Леоніда Кучми. 7–8 вересня 1998 року Президент Узбекистану Іслам Карімов здійснив робочий візит до Азербайджану для участі в міжнародній конференції, присвяченій відновленню Великого шовкового шляху.

Зазначимо, що тогочасна політична взаємодія двох держав ґрунтувалася на принципах відкритого та конструктивного діалогу. Регулярні консультації між зовнішньополітичними відомствами, активна співпраця в межах Організації Об'єднаних Націй, Організації тюркських держав, Організації ісламського співробітництва, Організації економічного співробітництва та інших регіональних і міжнародних організацій підтверджували солідарність позицій Узбекистан і Азербайджан з багатьох актуальних питань регіонального та глобального розвитку [16].

Як бачимо, азербайджано-узбекистанські відносини наприкінці ХХ ст. формувалися в умовах глибокої трансформації пострадянського простору та становлення нових незалежних державних стратегій. Початковий етап характеризувався поступовим налагодженням політичного діалогу, який спирався на спільний історичний досвід, культурну спорідненість та прагнення до зміцнення суверенітету. У 1990-х роках співпраця мала переважно рамковий і декларативний характер, однак уже наприкінці десятиліття спостерігалася її активізація через інтенсифікацію контактів на найвищому рівні. Важливим чинником зближення виступали регіональні транспортно-енергетичні проєкти, зокрема ініціативи, пов'язані з відновленням Великого шовкового шляху та розвитком транзитних коридорів.

На початку ХХІ ст. азербайджано-узбекистанські відносини набули більш прагматичного змісту, що проявилось у розширенні економічного

співробітництва та зростанні товарообігу. Паралельно відбувалося поглиблення взаємодії в гуманітарній сфері, що сприяло зміцненню політичної довіри між державами. У цьому контексті відзначимо, що знаковою подією для обох держав став візит Президента Азербайджану Ільхама Алієва до Узбекистану 23 березня 2004 р. Після двосторонньої зустрічі віч-на-віч, відбувся діалог двох сторін у розширеному складі [10].

Президент Узбекистану Іслам Карімов зокрема заявив, що візит Президента Азербайджану стане новим етапом у розвитку двосторонніх зв'язків, і висловив задоволення з приводу продовження Президентом Ільхамом Алієвим політичного курсу Гейдара Алієва. Він зазначив, що саме завдяки його зусиллям двосторонні зв'язки між Азербайджаном та Узбекистаном досягли дуже високого рівня [10].

Президент Узбекистану констатував, що економічне співробітництво між державами суттєво зміцнилося, і протягом двох місяців 2004 року товарообіг досягнув 18 мільйонів доларів. Стосовно Нагірно-Карабаської проблеми Іслам Карімов заявив, що Вірменія повинна звільнити окуповані землі, а територіальна цілісність Азербайджану має бути відновлена. Він також підкреслив наявність подібних історичних і культурних традицій обох країн, які «створюють основу для подальшого розвитку зв'язків між державами і народами» [10].

Президент Азербайджану Ільхам Алієв водночас заявив, що візит «має для нього велике значення» і що він «докладатиме всіх зусиль для подальшого розвитку двосторонніх відносин між Узбекистаном і Азербайджаном, фундамент яких було закладено... Гейдаром Алієвим та Президентом Ісламом Карімовим». Він наголосив на «дружбі та братерстві між нашими країнами», згадав успішну співпрацю в межах міжнародних проєктів, спрямованих на підвищення добробуту народів, зокрема проєктів «Великий шовковий шлях» і

ТРАСЕКА, та підкреслив, що «в майбутньому в цих сферах буде зроблено ще більше» [10].

Проаналізувавши розвиток азербайджано-узбекистанських відносин досліджуваного періоду, М. Тагієва зазначала: «Результат взаємовідносин між Азербайджаном і Узбекистаном, побудований на принципах братства, дружби, довіри та рівності, поступово перетворюється на модель стратегічного партнерства. У майбутньому ці взаємовідносини повинні невинно і цілеспрямовано розширюватися. Розвиток цих відносин сприятиме стабільності, добробуту та зміцненню миру в даному регіоні» [1, р. 219].

Висновки. Таким чином, азербайджано-узбекистанські відносини наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. сформувалися як складний / багатовимірний процес, що відображав загальні тенденції трансформації пострадянського простору. Їх еволюція була зумовлена поєднанням історичних, політичних, економічних і геополітичних чинників, а важливу роль у становленні двостороннього діалогу відіграв спільний радянський досвід та культурно-цивілізаційна спорідненість. На початковому етапі відносини розвивалися переважно в політичній площині та мали рамковий характер. Згодом спостерігалось поступове розширення співпраці за рахунок активізації економічних і транспортно-комунікаційних проєктів. Інтенсифікація контактів на найвищому рівні сприяла інституціалізації двосторонньої взаємодії та поглибленню взаємної довіри. Особливе значення мали спільні ініціативи в межах міжнародних і регіональних проєктів, спрямованих на зміцнення транспортної та економічної інтеграції.

Список використаних джерел

1. Tagieva M. Relations between the Republic of Azerbaijan and the Republic of Uzbekistan. *Science & Reality*. 2026. № 1 (25). P. 212–219.

2. Абдуллаев Р. Узбекистан и Азербайджан: торгово-экономическое сотрудничество в рамках организации экономического сотрудничества. URL: https://mpkjournal.com/index.php/MPK/article/download/237/251&ved=2ahUKEwjDh5HQn9-UAXWhEhAIHTmVHskQFnoECCYQAQ&usg=AOvVaw0mMAsU_YL4pn9qd207DLYM
3. Аділов Ф. Перспективы развития экономических отношений Республики Узбекистан и Азербайджана. *Фундаментальные и прикладные исследования в современном мире*. 2019. № 26–2. С. 108–112.
4. Азербайджано-узбекские отношения – хорошее прошлое и перспективное будущее. URL: <https://report.az/ru/vneshnyaya-politika/azerbajdzhanu-uzbekskie-otnosheniya-horoshee-proshloe-i-perspektivnoe-budushee-kommentarij>
5. Азербайджано-узбекские отношения. URL: <https://lib.aliyev-heritage.org/ru/9379476.html>
6. Асадов Р. Торговые отношения Азербайджана и Узбекистана в XXI веке. Баку: Университет АДА, 2020. 55 с.
7. Бадаллы Ю. Внешняя политика Азербайджана и деятельность диаспоры (1991–2011). Баку, 2016. 344 с.
8. Байрамли Р. Значение ратификации союзнического соглашения между Азербайджаном и Узбекистаном. URL: <https://aircenter.az/ru/single/znacenie-ratifikacii-soyuzniceskogo-soglaseniya-mejdu-azerbaydjanom-i-uzbekistanom-1780>
9. Гасанов А. Геополитика Азербайджана. Баку, 2015. 1056 с.
10. Государственный визит Президента Азербайджана Ильгама Алиева в Узбекистан, встреча Президентов Азербайджана и Узбекистана в расширенном составе. URL:

https://azertag.az/ru/xeber/gosudarstvennyi_vizit_prezidenta_azerbaidzhana_ilgama_alieva_v_uzbekistan_vstrecha_prezidentov_azerbaidzhana_i_uzbekistana_v_rasshirennom_sostave-626723

11. Двусторонние отношения. URL: <https://tashkent.mfa.gov.az/ru/category/pro-dvustoronnie-otnoseniya>

12. Договор между Республикой Узбекистан и Азербайджанской Республикой о дружбе и сотрудничестве (1996). URL: <https://lex.uz/docs/2556720>

13. Исломов А. Взаимное сотрудничество Республики Узбекистан и Республики Азербайджан в формировании современной системы международных отношений. URL: <https://zenodo.org/records/15500751>

14. Карабаев И. Роль Узбекистана в региональной экономической интеграции. Ташкент, 2023. 88 с.

15. Мирзиёев Ш. Стратегия Нового Узбекистана. Ташкент: Узбекистон, 2021. 35 с.

16. Узбекистан–Азербайджан: устремленное в будущее стратегическое партнерство и союзничество. URL: <https://oman.mfa.uz/news/4023>

17. Файзиев Ш. Отношения между Узбекистаном и Азербайджаном имеют большие перспективы. URL: https://www.elibrary.az/docs/jurnal/jrn2012_768.pdf

18. Холматов Н. Торговые отношения Узбекистана со странами Кавказа: история и перспективы. Ташкент: Академнашр, 2019. 75 с.